

PROF. DR. İLHAN TEKELİ ile **BÖLGE PLANLAMA ÜZERİNE**

Bölüm 4: Modernite Projesinin Aşınması ve Post Modernite Döneminde Bölge Planlama

ON REGIONAL PLANNING WITH PROF. İLHAN TEKELİ

Part 4: The Erosion of Modernity Project and Regional Planning in Post-modern Era

Dr. Deniz AKKAHVE
Bölgesel Kalkınma Dergisi Editörü

Öz

Bölgesel Kalkınma Dergisi dördüncü sayısında, şehir ve bölge planlama başta olmak üzere Türk bilim dünyasına önemli katkılar sunan Prof. Dr. İlhan Tekeli ile gerçekleştirdiği söyleşi dizisinin son bölümüne yer veriyor. Bu bölümde, 1980'li yıllarla birlikte dünyada egemen olan neoliberal politikaların etkisinde yaşanan hızlı küreselleşme sürecinin gölgesinde Türkiye'de, bölgesel politikanın ele alınışında ve bölge planlama konusunda yaşanan değişim, önemli kurumsal oluşumlar ve planlama çalışmaları değerlendirilmektedir. Söyleşide, Türkiye'nin 1999 yılında Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsünün getirdiği ivmeyle başlayan ve 2004 yılında üyelik müzakerelerinin açılmasıyla hız kazanan dönemi mercek altına alınmakta; bölgesel politikanın yönetimi ve kurumsallaşması açısından yaşanan dönüşüme yer verilmektedir. Sayın Tekeli, planlamanın değişen içeriğine vurguyla bölgelerarası gelişmişlik farklarına dikkat çekmekte; bir yandan bölge planlamanın bölgesel eşitsizlikler karşısındaki tutumunu değerlendirmekte, diğer taraftan bölgesel politika uygulamalarında bu konudaki başarısızlığın nedenlerini çözümlenmektedir. Söyleşi Sayın Tekeli'nin son dönemde ortaya koyduğu açık plan modeli çerçevesinde bölge planlamanın ele alınışı ve bu ele alışıta bölge planlamanın üstlenmesi gerekli görülen role yönelik öneri ile son bulmaktadır.

Giriş

Bölgesel Kalkınma Dergisi *Bilim Söyleşileri* köşesinde Prof. Dr. İlhan Tekeli ile söyleşi dizisini dördüncü bölüm ile tamamlıyor. Bölge planlama olgusunu tarihsel sürecin içinde tartışan, 16. yüzyıldan itibaren Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte günümüze uzanan dönemin mekana yansımaları olan önemli gelişmelerini ve ülkenin bölge planlama tarihinin kısa bir değerlendirmesini içeren bu söyleşi dizisini, Cumhuriyet'in 100. yılında okuyucusuna armağan ediyor.

Söleşinin Derginin üçüncü sayısında yayımlanan bölümünde, Cumhuriyet'in çok partili sisteme geçme kararı ile başlayan, Sayın Tekeli'nin adlandırdığı şekliyle, "popülist modernite" dönemi ele alınmış; yaşanan dönüşüm, popülist yaklaşımların mekana yansımaları ve sonuçları değerlendirilmiştir. 1930'larda egemen olan ve devlet eliyle gerçekleştirilmesi öngörülen planlı ekonomiden sapma sonucu yaşananlar mercek altına alınmış, dönemin yatırım planlaması ve tercihleri tartışılmış, bölgesel politika açısından önemli kurumsal oluşumlar ve büyük projeler değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde, 1980'li yıllarla birlikte dünyada egemen olmaya başlayan neoliberal politikaların etkisinde yaşanan küreselleşme bağlamında, Türkiye'nin bölgesel politika içeriğinde ve yönetiminde yaşanan değişim ve dönüşüm incelenmekte, bölge planlama konusunda Sayın Tekeli'nin değerlendirmelerine başvurulmaktadır. Söleşinin bir önceki bölümünde ortaya koyulan "Riskleri ve gelişmeleri öngörerek önlem alan; değişimlere direnç göstermek yerine değişimi olumlu şekilde yönlendirebilen, dinamik bir planlama süreci nasıl tanımlanabilir?" sorusuna yanıt aranmaktadır.

Dünyada 1970'lerde yaşanan ekonomik bunalımın sonucu olarak Keynesyen ekonomi anlayışının yerini serbest piyasa ekonomisine bırakması, Uluslararası Para fonu (IMF) ve Dünya Bankasının yapısal uyum politikaları yoluyla Neoliberal politikaların az gelişmiş

ülkelere hızla yayıldığı, serbestleşme ve özelleştirme uygulamalarının küreselleşmenin aracı olarak kullanıldığı, ulusal piyasalarda artan ölçüde dışa açılmanın yaşandığı bir döneme girilmiştir. Üretim faktörünün nitelikli insan kaynağına dönüşmesi ve çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışının sonucu olarak ivme kazanan küreselleşme ile bilgi ve iletişim, ulaşım ve lojistik teknolojilerindeki gelişmeler siyasi güç, otorite ve yönetim biçimlerinde yapısal dönüşümü getirmiş; küresel yönetim yaklaşımıyla birlikte ağ, eşgüdüm, kurumlar arası etkileşim kavramları önem kazanmış, devlet mekansal unsurlara daha fazla bağımlı hale gelmiştir.

2008 yılında yaşanan küresel kriz gelişmiş ülkelerin ekonomik güç kaybına sebep olurken işsizliğin artması ve gelir dağılımının bozulması mevcut ekonomik ve kurumsal yapıların etkinliği problemini ortaya çıkarmış ve neoliberalizmin ötesine doğru bir kayışın tetiklendiği gözlemlenmiştir. 2000'li yıllarda kentsel odakların ve metropoliten merkezlerin, ekonomik büyüme ve canlanmanın kaynağı olarak algılandığı ve devletin özellikle metropoliten alanlara olan ilgisinin daha da arttığı görülmektedir. Kentin ve kent bölgelerin ekonomik bir araç olarak kullanılmaya başlanması ile ekonomik, sosyal, mekansal ve ekolojik kırılmalıklar da artmakta; değerler sistemi aşınmaktadır.

Bu gelişmelerin etkisinde Türkiye'de planlamanın dilinin ve kurgusunun değiştiği, bölgesel politikanın yönetiminde ve kurumsallaşmasında önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, yeni kurumsal aktörlerin ve yeni uygulama yöntemlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de kentlerin ve bölgelerin yapılanma sürecini tamamen değiştiren, bölgesel politika ve planlama açısından önemli gelişmeler gösteren bu dönemi anlamak; bölgesel politikanın içeriği, yönetimi ve kurumsallaşması açısından ortaya çıkan yapıyı çözümlenmek üzere Sayın Tekeli'nin değerlendirmelerine başvurulmaktadır.

Söleşide, 1980 sonrası sürecin dünyada ve Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farklarını artırdığına

vurgu yapılmaktadır. Anlatılanlar, “eşitsiz büyüme yasasının geçerli olduğu bir dünyada, modernitenin eşitlik ve hakçılık değerlerini taşıyan ve bu sonuca razı olmayarak eğilimi tersine çevirmeye çalışan plancılar” için önemli şifreler barındırmaktadır. İlk bölümde vurgulanan tarihsel coğrafya bilgisinin bölgesel politika koyucular için önemi bir kez daha anlaşılmalıdır; yerelin gelişme tarihinin yazılması ve başat “aktörün” keşfedilmesi ile değişimin dinamiğini tetikleyebilecek bölge plancısına olan ihtiyaç ortaya konulmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği ile etkileşim sonucu ve 2011 ile 2018 yıllarında yürürlüğe giren yasal düzenlemelerle birlikte bölge planlama yaklaşımında yaşanan değişim ve dönüşümün değerlendirildiği söyleşide Sayın Tekeli, kapalı planlama yaklaşımının sorgulanması gereği üzerinde durmakta, bölge planlama açısından ülkede geliştirilen kurumsal altyapıyı göz önünde bulundurarak açık planlama yaklaşımını tartışmaktadır. Durum tespitiyle sınırlı, eyleme dönüştürülemeyen planlama çalışmaları yerine dinamik bir planlama sürecine geçilmesini ve mevcut durumu sistemin işleyişine dayanarak açıklayan, çözüme yönelik bir bölgesel gelişme kuramsal çerçevesi oluşturulmasını önermektedir.

1. Prof. Dr. İlhan Tekeli ile Bölge Planlama

Üzerine (Bölüm 4: Modernite Projesinin Aşınması ve Post Modernite Döneminde Bölge Planlama)

- *Sayın Hocam, Bölgesel Kalkınma Dergisi adına bizi tekrar kabul ettiğiniz ve vakit ayırdığınız için çok teşekkür ederim. Geçmiş olsun dilekelerimizi tekrarlarlarken sizi sağlıklı bir şekilde aramızda görmekten ve yeniden bir arada olmaktan duyduğum memnuniyeti belirterek başlamak istiyorum.*
- *Söyleşi dizimizin ilk üç bölümünde 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu’ndaki dönüşümleri ve mekansal sonuçlarını sizin tarih anlatımınızla değerlendirmiş, Cumhuriyet’in temel felsefesini ve*

4 temel stratejik kararını incelemiş, mekandaki izlerini sürmüştük. Çok partili rejime geçişle birlikte Cumhuriyet’in modernite projesinin popülist bir karakter kazanmasını ve dönemin hızlı kentleşme olgusunu çözümlenmiş; ülke ölçeğinde gerçekleştirilen büyük altyapı yatırımlarının gelişimlerini görmüştük. Kurumları ve kurgusuyla kapsamlı akılcı planlama yaklaşımını ele almış, bölge planlama ile kalkınma planı ilişkisinin kurulması yönünde gösterilen çabaları ve gündeme taşınan tartışmaları değerlendirmiştik.

- *İzninizle söyleşinin son bölümünde, dünyada ve Türkiye’de önemli değişim ve dönüşümlere tanıklık ettiğimiz 1980 sonrası dönemi konuşalım. Dünyada sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş dünyaya, modernist çözüm arayışlarından post modernist çözüm arayışlarına geçiş yaşanan dönemi¹ “modernite projesinin aşınması” olarak adlandırıyoruz. Türkiye’de kentlerin ve bölgelerin yapılanma sürecini tamamen değiştiren, bölgesel politika ve planlama açısından önemli gelişmeler gösteren bu dönemi anlamak için sizin değerlendirmenizi almak istiyorum.*

- **Prof. Dr. İlhan Tekeli:** Dünya 1980 sonrasında bu dörtlü üzerinden bir dönüşüm yaşıyor. Ben bugüne kadar yazılarımda 1980’leri anlatırken bu dörtlü dönüşümü kullandım ancak burada bir beşincisini vurgulamak istiyorum. Bu dönüşümlerin her ülkenin içinde eşitsizliği artırarak gerçekleştiğini de unutmamamız gerekmektedir. Eşitsizlik problemi göz önüne alınmadığında bu dönüşümün dört ögesi de çok olumlu bir beklenti yaratmaktadır. Ancak bunların birlikte uygulanması ülkelerin içindeki eşitsizlikleri daha da keskinleştirmiştir. Bu dönüşümün daha ileri aşamalarında, çok kutuplu bir dünyaya geçerken dünya düzeyinde eşitsizlik endekslerinde bir azalma olmaktadır. Ama her ülkenin içindeki eşitsizlikler artmaktadır. Tabii ki, bölge plancıları olarak bizim eşitsizlik sorunlarına duyarlı olmamız gerektir. Bu nedenle bizim yaşanan

1 Tekeli, İ. (2004b). *Küreselleşen Dünyada Bölgesel Gelişme Kuramında Yaşanan Paradigma Değişimleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2-8.

dönüşümün dört boyutuna bir beşincisi olarak eşitsizliği eklememiz daha doğru olacaktır.

- İkinci olarak belirtmeliyim ki, elbette Türkiye dünyada yaşanan bu değişimden etkilenmiştir, ama 1980'den sonra ülkede de önemli bir kırılma gerçekleşmiştir. 1950-1980 döneminde yerel yönetimlerin güçsüz ve kaynaksız olması ve kentleşmenin ucuzlatılarak gerçekleşmesinin ortaya çıkarttığı tıkanıklığın aşılmasını sağlayacak bir yeniden yapılanma söz konusudur. Onun için bu öyküyü sürdürürken bu iki noktaya dikkat etmemiz gerektiğini düşünüyorum. 1980 sonrasındaki Türkiye'de yaşanan dönüşümde şöyle bir özellik görüyoruz: 24 Ocak 1980 tarihinde uygulanan Ekonomik İstikrar Kararları ile Türkiye'nin dışa açık bir politika izlemeye başlaması, bürokratik engellerin kaldırılması tıkanıklığa çözüm olmamıştır. Ardından bir askeri müdahale yaşanmıştır. Askeri yönetim anayasayı değiştirdikten sonra sivil yönetime geçiş için tasarladıkları bir siyasal projeyi uygulamaya koymuşlardır. Ama bu proje işlememiş, yapılan seçimleri Turgut Özal kazanarak iktidara gelmiştir. 1983 yılında Özal hükümetinin göreve başlamasıyla beraber neoliberal bir politika uygulanmaya başlamıştır.

- Burada karşımıza çıkan temel soru şudur: Neoliberal politikalar bu dörtlü büyük dönüşümü kolaylaştırdı mı, kolaylaştırmadı mı? Dışa açılmayı içeren ve aktörleri desantralize ederek yarattığı faaliyetleri çeşitlendiren bu politikalar elbette yaşanan dönüşümü kolaylaştırmıştır. Ancak neoliberal oldukları için bu politikaları, kapital birikim sürecine bakış açısıyla krize açık bir kolaylaştırma biçimi olarak görmek doğru olur diye düşünüyorum. Burada önemli olan yerelin anlamı ve boyutudur. Neoliberal politikalar şöyle bir soruyu ortaya çıkartmaktadır: Küreselleşme bütün dünyada bir homojenleşme midir? Aynı zamanda bir yerelliğin yeni anlam kazanarak belki değerini daha fazla artırması, bir kaynak haline gelmesi midir?

❖ *Yerelin farklılığı kaynak haline geliyor!*

- *Küreselleşmeyle birlikte yerelin özgün nitelikleri ve farklılığı bir kaynak haline gelirken bu kaynağın nasıl değerlendirileceği sorusu da gündeme taşınmaktadır. Eğer bu farklılık varsa bunun gelişmesinin önünü açmak ve merkezden bunu denetlememek bir alternatifken bu oluşumun merkezden denetlenmeye çalışılması durumunda kendi sorunlarını ortaya çıkarmaya başladığı söylenebilir. Türkiye'de merkezi devlet geleneğinin bir sonucu olarak merkez, yerelin kazandığı önemin önünün açılmasında, önemli sıkıntılar yaşamış ve yaşatmıştır.*

- *Dünyadaki yerelleşme eğilimleri paralelinde Türkiye'de de yerel yönetimlerin yetki, sorumluluk ve kaynaklarının artırılması yönünde reformlar gerçekleştirilmiştir. Büyükşehir belediye modeli² ilk kez 1984 Yerel Yönetimler Reformu ile Türk belediye sistemine eklenmiş, belediyelerin gelirlerini artıran ve dış borçlanma olanaklarını genişleten düzenlemeler yapılmıştır. 1984'de kurulan 3 büyükşehir belediyesine (İstanbul, Ankara ve İzmir) yenileri eklenmiş ve ilerleyen yıllarda sayısı artırılmıştır. Türkiye'de yerel özerkliğin gelişmesine yönelik en önemli düzenleme 1988 yılında gerçekleşmiş, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı bazı çekincelerle birlikte imzalanarak 1993'de yürürlüğe girmiştir. İlerleyen yıllarda yerel yönetimlere yönelik bütüncül bir reform anlayışı yerine büyükşehir belediyeleri ve gelir kaynaklarına yönelik düzenlemelerle sınırlı bir yaklaşım izlenmiştir³. Büyükşehir yönetim modelinde yeniden ölçeklendirme temelinde değişikliklere gidildiği ve yerel yönetim yapısının tamamen değiştirildiği görülmektedir. Gerçekleştirilen düzenlemelerle büyükşehir belediyesinin yetki ve sorumluluk alanı mülki sınıra eşitlenmiş, devlet bütçe vergi gelirlerinden ve büyükşehir belediyesi sınırları içinde toplanan vergilerden büyükşehir belediyelerine ayrılan pay artırılırken bu oranlar öteki belediyelerde ve büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerinde azaltılmıştır. Bu düzenlemelerle yerelde kır kent ayrımının ortadan*

2 "3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun", 9 Temmuz 1984 tarih ve 18453 sayılı T.C. Resmi Gazete, <https://resmigazete.gov.tr/arsiv/18453.pdf>, (Erişim tarihi: 01.11.2023)

3 Oktay, T. (2022). *Yerel Yönetimler*. Ankara: Adamor Ltd. Şti., s. 135.

kalktığı, yerel düzeyde merkezîyetçi bir yaklaşımın benimsendiği anlaşılmaktadır⁴.

- Diğer taraftan yerelin beşeri sermaye, sözlü bilgi, ağ ilişkileri, dayanışma ve işbirliği gibi özgün niteliklerinin gelişmenin önemli bir unsuru olarak görülmeye başlanması, içsel büyüme yaklaşımı ve rekabetçi üstünlük için yerel dinamikleri vurgulayan tartışmalarla birlikte dünyada bölgesel gelişmenin içsel faktörlerine ve süreçlerine odaklanıldığı görülmektedir. Değişimi tetikleyen bir diğer husus devlet eliyle planlanan çözümlerden rekabetçi ve piyasa yönelimli olanlara dönüşümün, geleneksel akılcı planlamadan katılımcı, müzakereci süreci ve eylem güdümlü yapısıyla stratejik planlamaya geçişi başlatmasıdır. Dünyadaki eğilimlere paralel olarak Türkiye’de de Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) ile birlikte özellikle Yedinci BYKP (1996-2000) ve Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde, bölgesel politikayı odağına alan ve plan kurgusunu değiştiren yaklaşım dikkat çekmektedir. Kapsamlı sektörel analizler yerine tematik önceliklere odaklı bir yapının tercih edildiği, bölgesel politikayı önceleyen bir yaklaşımla bölgelerin potansiyellerinin harekete geçirilmesi temelinde stratejilerin ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Sayın Hocam bu konuda sizin değerlendirmenizi almak istiyorum.

- Türkiye’nin bölge kalkınma problemini bölgenin iç dinamiklerine dönük bir yaklaşımla ele alması ne anlama geliyor? Bizim böyle bir plana razı olmamız ne demek? Türkiye’de tarihsel olarak 1940’larda belirlenen 7 coğrafi bölgenin ikisinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, bir gelişmişlik problemiyle birlikte siyasi gerilimlerin yaşandığını ve bu nedenle soruna, bir askeri güvenlik problemi olarak da bakıldığını unutmamak gerekir. Burada Türkiye de dahil dünyadaki bütün ülkelere ilişkin olarak cevaplanması gereken soru şudur: Acaba bir ülkenin bölgesel eşitsizlik problemlerinin çözülmesi için nasıl davranılmalıdır? Bu konuda biz ne yapıyoruz? Plancı olarak bütün siyasi sorunları dışlıyoruz ve bölgenin içinde bir yerin iç dinamiklerinde ne

fırsatlar ortaya çıkıyor bunu belirlersek ve o fırsatları bir metin olarak bir yere yazarsak birileri bundan ders alır, uygulama yapar diye bekliyoruz ve sonuç alamıyoruz. Dolayısıyla bizim bu konuda, dünyayla beraber bölgesel problemleri ele alma yaklaşımımızın genel bir kritiğini yapmamız gerekiyor. Türkiye örneği üzerinden değerlendirdiğimde siyasetçilerin oy kaygısıyla bölgesel sorunlara tamamen kapalı olmadıklarını söyleyebilirim. Ancak plancıların etkisiz kalması nedeniyle planlama kanalının dışında kendilerinin kararlar aldığını ve uyguladığını görüyoruz.

- Son dönemde plancı olarak bizim öngörümüz dışında uygulamaya geçirilen altyapı kararları buna örnektir. Karayollarında bütünleşmiş yollar sistemi, ikinci söyleşide⁵ incelediğimiz Hiltz’in felsefesinin uzantısı bir ele alıştır. Gerçekleştirilen yatırımlarla erişme kontrollü karayolu (otoyol) ve ücretli otoyol geçişleri ile karayolu sisteminde ikili bir yapı ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, yolcu sayısı az olmakla birlikte hızlı tren altyapısının oluşturulduğu görülmektedir. Yükseköğretimle ilgili olarak her ile kurulan üniversite altyapısı ile öğrencilerin o yerleşmede toplanması, onların hizmetlerinin ve öğretim üyelerinin taleplerinin yarattığı ek istihdamla orada bir gelişme yaratılmaya çalışılmaktadır. Diğer taraftan uluslararası faaliyetlere katılım yaklaşımıyla bölgesel merkezlerde dünya standartlarında spor altyapısı oluşturulduğunu görüyoruz. Bölge plancılarının katkısı olmadan verilen bu siyasal kararlar, yaşam kalitesine ve bölgesel gelişmeye önemli katkılar yapmaktadır. Bu örnekleri artırabilirim.

- Ancak siyasetçilerin aldığı kararlarla uygulanan bu yatırımların bizim plan kararlarımızda yer almadığını görüyoruz. Bizim rolümüz bölgede ekonomik olarak yarışabilecek hangi faaliyetlerin olabileceği ve onların en uygun yerlerinin neler olduğunu saptamakla sınırlı kalmaktadır. Olabilirler için öneriler geliştiriyoruz ve bu konuya birilerinin sahip çıkmasını bekliyoruz, ama bir yanıt alamıyoruz.

4 Kalkınma Bakanlığı. (2013). Mekansal Planlama Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Onuncu Kalkınma Planı Basılmamış ÖİK Raporu. s. 32, 33.

5 Akkahve, D. (2023). Prof. Dr. İlhan Tekeli ile Bölge Planlama Üzerine Bölüm 2: Genç Cumhuriyet ve Köktenci Modernitenin Mekansallığı. *Bölgesel Kalkınma Dergisi*, 1 (2), 125-139.

- Diğer taraftan bölgelerarası gelişmişlik farkları açısından önemli gördüğümüz Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uzun süre yaşanan terör faaliyetleri nedeniyle ayrılan önemli miktardaki kamu kaynağı ve bu kaynakların sarfiyatı bizim hesaplarımız içinde yokmuş gibi davranıyoruz. İşte bu durumda ciddi bir sorunla karşılaşmaktadırlar: Biz plancılar küçük kaynaklarla bir irade ortaya koymadan bir çalışma yapıyoruz. Okunduğunda ders alınıp, birisinin yatırım fırsatlarına karar verebileceği akademik bir çalışma gerçekleştiriyoruz; bir coğrafya kitabı hazırlıyoruz! Türkiye'de şimdi bütün bölgelere ait çalışmalar hazırlandı ve daha önceki dönemde olmayan derecede bilgiye sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Ama sonuçta plan uygulaması, planın yarattığı eylem diye bakıldığında planın eyleme dönüştürülemediği görülmektedir.

❖ *Planın temel meselesi eyleme dönüşmesidir.*

- Biz bölge plancıları, sürekli olarak etkili olacağını varsaydığımız; kuramsal olarak rafine, belki dünyada herhangi bir dergide yayımlanacak kalitede bir araştırma yapıyoruz ve bununla görevimizi yapmış oluyoruz. Belki bu görev sizin o çalışmayı kaleme almanızın becerisi ne kadarsa o kadar bir başarı oluyor ama eyleme dönüşmedikçe bir plan başarısından söz edilemez! Planın temel meselesi, eyleme dönüşmesidir. Bu noktada Melih Pınarcıoğlu ile birlikte yazdığımız *adanmışlık kuramından*⁶ söz etmek isterim. Gelişmesi kilitlenmiş bir bölge olduğunu düşünelim, şimdi plancı olarak bu kilitlenmiş gelişmeyi açmak istiyorum. Onun için ne yapacağım? Eskiden devlet bu işin öncülüğünü

üstleniyordu, günümüzde böyle bir kaynağımızın olmadığını belirtmek gerekir. O zaman plancı olarak burada yeni aktörlerin iradesinin oluşmasını ve bu dinamiği değiştirecek katkıya kendilerini adanmalarını sağlamaya çalışmalıyım. Bu yaklaşım araştırma yapmanın ötesinde farklı bir planlama yaklaşımı içermektedir. Orada gerçekten bir faaliyet yürütmek, insanlarla konuşmak, onları teşvik etmek, bir araya gelmelerini sağlamak anlamı taşımaktadır. Oysa biz plancılar oldukça pasif bir akademik araştırma yapma pozisyonuna hapsolmuş durumdayız ve eylemin oluşması için hiçbir girişimimiz bulunmamaktadır. Bu durum bizim bölge planlamayı ele alış biçimimizde, örgütlenme biçimimizde ve modellerimizde bir farklılık yaratmamız gerektiğini göstermektedir.

- *Saygıdeğer Hocam, bu noktada Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) tecrübesini konuşmak istiyorum. Ülkenin 40 yılı aşkın bölge planlama çalışmalarında sonuç elde edilememesi karşısında "AB'nin bölgesel politika önermesi politikanın temel aktörleri tarafından keşfe değer bulunmuştu".⁷ 1999 yılında aday ülke statüsünün getirdiği ivmeyle başlayan ve 2004 yılında üyelik müzakerelerinin⁸ açılmasıyla hız kazanan dönemde uygulanan AB destekli bölgesel kalkınma programları (BKP) planın eyleme dönüşmesi konusuna; sizin, plancının üstlenmesini gerekli gördüğünüz iş birliğine açık, yönlendirici ve kolaylaştırıcı rolüne bir gönderme yapıyor. BKP uygulamaları ve sonrasında gerçekleşen düzenlemelerle bölgesel politikanın örgütlenme biçiminde ve uygulama araçlarında önemli değişikliklerin gerçekleştiğini görüyoruz.*

6 Tekeli, İ. ve Pınarcıoğlu, M. (2004). Commitment Model for Regional Planning: How to Unlock the Frozen Gears of Stagnant Regions. In T. Gök and T. Marszal (Eds.), *Urban and Regional Development-Concepts and Experiences*. Warszawa: Polish Academy of Sciences Committee for Spatial Economy and Regional Planning, 9-28.

7 Akkahve, D. (2018). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları: Bölgesel Politika ve Planlama Yaklaşımları Temelinde Bir Çözümleme*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara. s. 208.

8 16-17 Aralık 2004 yılında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesinde katılım müzakereleri kararı alınmıştır. Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi, 29 Haziran 2005 tarihinde; ilgili fasılların müzakereye açılması için ön koşulları belirleyen AB Konseyinin Karşı Deklarasyonu ise 21 Eylül 2005 tarihinde yayımlanarak 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır. 11 Aralık 2006 tarihli Konsey Kararı ile Kıbrıs bağlantılı 8 fasılın açılması engellenerek açık olan 12 fasılın her biri için kapanış kriteri getirilmiştir. 8 Aralık 2009'da Genel İşler Konseyi Toplantısında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 6 fasılda tek taraflı blokajı gündeme gelmiştir. 12 Şubat 2013 tarihinde Fransa'nın 22. Fasil üzerindeki engelini kaldırması ile 5 Kasım 2013'te 22. Fasilde müzakereler açılmıştır. 24 Kasım 2016 tarihinde ise Avrupa Parlamentosunun Türkiye ile müzakerelerin dondurulması tavsiye kararı ile süreç durma aşamasına gelmiştir.

❖ **Türkiye'nin plan bölgelerinin tanımı değişiyor: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS/NUTS)**

- 2001 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde (KOB) bölgesel politika başlığı altında; Türkiye'den Topluluk kurallarına uygun olarak İstatistiki Bölge Birimleri (İBB) Sınıflandırması (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics/NUTS) hazırlaması talep edilmiştir. Söz konusu çalışma, mülga Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığının ve Devlet İstatistik Enstitüsü⁹ Başkanlığının ortak girişimiyle 2002 yılında sonuçlandırılmıştır. Türkiye'deki mevcut idari birimlerin (iller) ortalama nüfus büyüklüğü açısından NUTS sınıflamasında düzey 3'e karşılık gelmesi nedeniyle çalışmada sosyoekonomik, kültürel ve coğrafi yapı açısından benzer olan birimlerin ve sorunları homojenlik arz eden bölgelerin bir araya getirilmesiyle il grupları oluşturulmuştur. Sonuç olarak 12 düzey 1, 26 düzey 2 ve 81 düzey 3 (iller) olmak üzere istatistiki bölgeler tanımlanmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) teşkilatlanmasını bu bölgelemeye göre düzenlediği, düzey 2 bölgelerinde kalkınma ajanslarının kurulduğu ve bölge planlarının bu bölgeleme esas alınarak hazırlandığı görülmektedir.
- Yedinci BYKP döneminde hazırlanan bölge planlarında¹⁰ ise coğrafi bölgelere ve/veya il sınırlarına göre "plan bölge" tanımı yapıldığı söylenebilir. Örneğin Yeşilirmak Havza Gelişim Projesinin Yeşilirmak havzasında yer alan yerleşmelerin tümünü kapsamadığı, Bayburt ilinin DAP ve DOKAP olmak üzere iki plana da dahil edildiği görülmektedir. Diğer taraftan kalkınma ajansları marifetiyle hazırlanan bölge planlarında "İBB sınıflaması" temel alınmıştır.
- Sayın Hocam, idiografik bilginin önemini vurguluyorsunuz, nomotetik bilgiyle üretilen planların

iyi birer kitaptan öte gidemeyeceğini ve uygulamaya geçirilemeyeceğini belirtiyorsunuz. Planın temel meselesi eyleme dönüşmesi olduğuna göre plan nasıl bir bölge tanımıyla başlamalı ki plancı gelişme ivmesini değiştirecek aktörleri keşfedebilsin?

- Bölge tanımı önemli bir konu ve çok farklı bölge tanımlarından söz edilebilir. Neo-kantist coğrafyadaki bakış açısında bölge bir yapıdır ve plancı, dünyanın ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin mekansal farklılaşmasının ortaya çıkarttığı yerel yapıları teşhis etmektedir. Bu ele alış biçiminde şöyle bir varsayım var: Eğer bu bir yapıysa, bunun iç dinamiğini bu yapının özellikleri belirlemektedir. Ancak burada teşhis edilen yapıyla iç dinamiğinin ortaya çıkardığı performansı arasında bir ilişki kurulmamaktadır. Oysa planlama faaliyeti o iç dinamiğin değiştirilmesi anlamı taşır.

- Bir diğeri "plan bölge" denilen bakış açısidir. Bu yaklaşımda gelecek için bir plan kurgulanmakta ve o planı gerçekleştirmek için onun içinde yapılar belirlenmektedir. Tabii bu yaklaşım açık plan tartışması için geçerli olamaz, burada uzun erimde ulaşılacak bölge yapısı çok önceden belirlenmeye çalışılmaktadır. Benim şimdiki anlayışıma göre artık böyle bir plan yaklaşımı olamaz!

- Olabilecek bir yaklaşım biçimi fonksiyonel bölge olarak adlandırılan bakış açısidir. Bu yaklaşımda bir kentsel merkez ve etrafında bir kırsal alan öngörüsü vardır. Bu merkezin bütün alanı etkilediği varsayımı ile merkezde artan üretimin etrafını da etkileyebileceği bir fonksiyonel bütünlük tanımlanmaktadır. Bunu ele almak için geleneksel merkezi yerler kuramı kullanılmaktadır. Türkiye'de ampirik olarak bu çalışma kentsel kademelenme çalışması diye

9 2005 yılında 5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu ile Türkiye istatistik sistemi ve kurum yeniden yapılandırılarak Devlet İstatistik Enstitüsünün adı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olarak değiştirilmiştir.

10 Plan döneminde hepsi mülga DPT'nin koordinasyonunda olmak üzere özel firma eliyle Zonguldak, Bartın, Karabük Bölgesel Gelişim Projesi (1997), Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı/JICA marifetiyle Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı/DOKAP (2000), üniversitelerin oluşturduğu konsorsiyum ve ana plan grubu marifetiyle Doğu Anadolu Projesi Ana Planı/DAP (2000) ve özel firma eliyle Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi/YHGP (2007) hazırlanmıştır. Diğer taraftan DSİ'nin 1985 yılında Konya Ovası'na yönelik sulama yatırımları Konya Ovası Projeleri olarak adlandırılmış, 2011 yılında Konya Ovası Projesi (KOP) Bölge Kalkınma İdaresinin kurulmasıyla entegre bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür.

tanınmıştır. Üçüncü söyleşide¹¹ adı geçen “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” çalışması ilk defa 1974 yılında yapıldı ve 1982’de yayımlandı. 1982 çalışması yapıldığında Türkiye’nin gündeminde Ecevit’in halk sektörü ve köy kent diye ortaya koyduğu biraz popülist iki kavram vardı. Köy kent kavramı İsrail deneyinden de etkilenen bir öneriydi. O ampirik çalışma Türkiye’nin yerleşme yapısındaki bir özelliği ortaya koymuştur. Kademelenme çalışmasında, en üst düzeyde İstanbul’un yer aldığı ve en alt düzeyde köylerin bulunduğu yedi kademe tanımlanmaktadır. Köy grup merkezleri diye adlandırılan ikinci kademe, Ecevit’in köy kent tanımına karşılık geliyordu. Ancak ampirik çalışmada Türkiye’de köy grup merkezlerinin oluşmadığı; ulaşım sisteminin o işlevleri üçüncü kademeye taşımış olduğu görüldü. Üçüncü kademe merkezlerin sayısı beklenene göre çok azdı. Yiğit Gülöksüz’le birlikte bu probleme dikkat çeken bir rapor hazırlayarak Ecevit’e sunmuştuk. Şimdi elimizde farklı tekniklerle yapılmış daha güncel bir çalışma var.

- Türkiye’nin mekansal yerleşim sistemini araştıran son çalışma, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırma Projesidir (YER-SİS). 2020 yılında yayımlanan¹² çalışmada, yer ve ağ kuramlarının sentezlendiği yeni bir yaklaşımın ele alındığını görüyoruz. Yerleşimlerin eğitim, sağlık, iletişim, ulaştırma, ticaret ve kargo hizmetleri açısından hizmet sunma büyüklükleri (hizmet skoru) çift yönlü yatay ilişkileri kullanan ağ kuramı esas alınarak hesaplanmış; kentsel ve kırsal hizmet merkezleri belirlenmiştir. Diğer taraftan merkezi yer kuramından yararlanılarak yerleşimler arası ilişkiler tek yönlü hiyerarşik yapıya dönüştürülerek bölgeler oluşturulmuş ve yerleşimlerin etki alanları belirlenmiştir.

- Evet, bu iki çalışmanın bulgularını karşılaştırarak her kademedeki yerleşim biriminin konumunda bir değişme oldu mu, olmadı mı bunun araştırılması gerekmektedir. Çünkü eğer kararlı kalıyorsa o zaman bu tanımlamayı oturmuş bölgesel ayırım diye düşünmek gerekir. Tabii bu konuya günümüzde olduğu gibi oluşma problemi üzerinden yani territoriolizasyon/reterritoriolizasyon üzerinden yaklaşıyorsak, ampirik çalışmalara dayandırarak yapmakta yarar görüyorum.

- Burada bir şeyi daha söyleyeyim AB’ye referans verdin, çok ilginç o günleri hatırladım. Uluslararası bir toplantı yapmıştık o toplantıda AB temsilcilerine şöyle bir soru sordum: “Şimdi siz geliyorsunuz diyelim ki, Türkiye’de bir küçük ilçenin gelişmesini sağlamak istiyorsunuz ve onlara nasıl davranacaklarını öğretiyorsunuz. Öğrettiğiniz nedir? Çok merkezleşmiş, Brüksel merkezli bir sistemin çalışması için gerekli olan bürokratik mekanizmayı öğretiyorsunuz diğer taraftan oradaki kalkınmayla ilgili hiçbir şey öğretmiyorsunuz. Siz bizim merkezizetçiliğimizi eleştiriyorsunuz ve bütün eleştiriniz kendi merkezizetçiliğinizi bize öğretmek şekline geliyor”.

- Adaylık sürecinde AB’den sağlanacak mali yardımları kullanabilmek için Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi (Decentralized Implementation System/DIS) olarak adlandırılan idari yapılanmanın oluşturulması gerekmekte; idari yapıda yer alan kurum ve kuruluşların DIS altında mali yardımı yönetebilme yeteneği (kapasite) Komisyon tarafından uygun bulunarak akredite edilmektedir¹³. DIS katı denetimlere tabi, iş yükü getiren emek yoğun bir sistemdir. Sayın Hocam, BKP uygulamalarında mülga DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü

11 Akkahve, D. (2023). Prof. Dr. İlhan Tekeli ile Bölge Planlama Üzerine Bölüm 3: Çok Partili Rejime Geçiş ve Popülist Modernite Dönemi Uygulamalarının Mekana Yansımaları. *Bölgesel Kalkınma Dergisi*, 1 (3), 241-256.

12 STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2020). Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Hizmet Merkezleri Raporu, Aralık 2020, Ankara. 1-254.

13 Akreditasyonda kullanılan ölçütler; Fonların yönetimi için iş görme usul ve esaslarının, kurumsal ve kişisel sorumlulukların net ve iyi tanımlandığı bir sistemin kurulmuş olması; alımlarda ve ödemelerde çıkar çatışması riskini ortadan kaldırmak üzere güçlerin ayrımı ilkesinin gözetilmiş olması; uygun denetim beceri ve tecrübesine, dil becerisine sahip; Topluluk programlarının uygulamalarına yönelik eğitim almış yeterli personelin görevlendirilmiş olmasıdır.

(BGYUGM)¹⁴, sistemi tüm unsurlarıyla tecrübe etmişti. Burada şunu gözlemliyorum: Biz Türkiye olarak Yapısal Fonların öngördüğü sistemde planlama ve programlama yaklaşımının önemli bileşenlerine¹⁵ odaklanmak yerine sürekli değişen kurumsal yapıyla fon yönetme kapasitesini oluşturmaya çalışıyoruz. AB'ye tam üyelik öngörüsü olmadan işletilen bu süreç, bir taraftan ulusal kurumlar için iş yükü ve hayal kırıklığı yaratırken diğer taraftan farklı sebeplerle oluşturulamayan¹⁶ ulusal kapasite sonucu ülkeye tahsis edilen hibe kaynağının bir bölümünün kullanılmaması ve uluslararası teknik danışmanlık firmalarına aktarılması yoluyla kaybedilmesi anlamı da taşımaktadır.

❖ **Avrupa Birliği uyum politikasına yönelik bir deneme: Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006) ve bölgesel kalkınma programları (BKP)**

- AB'nin etkisinde politika belirleme sürecinin ilk yansıması 2003 yılında hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı'dır (ÖUKP). Plan, uyum politikasının temel kavramlarına ve işleyişine ilişkin bilgi ve altyapı eksikliği nedeniyle ön çalışma niteliğinde olduğundan 'ön' ulusal kalkınma planı olarak adlandırılmıştır. AB uyum politikasına yakınsama sağlamak üzere mülga DPT koordinasyonunda hazırlanan plan, Türkiye için

ulusal beş yıllık kalkınma planlarından farklı yeni bir kurgu içermektedir. Planda, AB'ye uyum alanında ülkenin öncelikleri çerçevesinde belirlenen stratejik amaçlar altında bütçelendirilmiş tanımlı eylemlere (program/proje) yer verilmesi gerekmektedir. 1960 yılından itibaren kapsamlı planlama geleneğine sahip Türkiye için "kurumsal hafızasından ve iş yapma biçiminden farklı" bu yeni yaklaşım ilk defa ÖUKP ile deneyimlenmiştir¹⁷. Planın 4 gelişme ekseninde "bölgelerin ekonomik gücünün artırılması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması" yer almaktadır¹⁸. Ancak AB'den gelecek kaynağın kullanımı için öngörülen sistemin (DIS) hazır olmaması; çok yıllık bütçeleme usullerinin yerleşmemiş olması ve AB programlama döngüsüne uygun olarak yatırım programına alınmaya hazır AB ölçütlerinde fizibilite ve ön çalışmaları tamamlanmış proje stokunun¹⁹ eksikliği nedeniyle Plana dahil edilecek yatırım projesi belirlenememiştir. Bu nedenle kaynağın kapasite oluşturmaya odaklı, küçük ölçekli hibe projelerine aktarılması öngörülmüş ve tasarım buna göre şekillenmiştir. Bu kapsamda dördüncü eksen, BKP yoluyla uygulamaya geçirilmiştir.

- Hazırlıkları 2002 yılında başlatılan, uygulamaları AB ile Türkiye'nin katılım öncesi mali iş birliği 2004-2006 programlama dönemine rastlayan ve 2009 yılı

14 Mülga DPT BGYUGM 22. Fasil tarama sürecinde ekonomik ve sosyal uyum başlığının koordinasyonunu üstlenen birim olarak tüm süreci yönetmiş ve kapasite oluşturmuş olmakla birlikte DPT'nin kapatılması ve yeni kurumsal düzenlemelerle ortaya çıkan yönetim yapısında bu kapasitenin kaybedilmiş olduğu görülmektedir.

15 22. Fasil'da uyum sağlanması gereken 6 temel alan bulunmaktadır. Bunlar; yasal çerçeve, kurumsal çerçeve, idari kapasite, programlama, izleme ve değerlendirme ile mali yönetim ve kontroldür.

16 BKP sonrası 2007-2013 mali işbirliği döneminde tanımlanan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre Accession/IPA) ile belirlenen sektörel öncelik alanları için altı bakanlığın sıfırdan aynı kapasiteye erişmesi problemiyle karşı karşıya kalınmıştır. IPA döneminde ekonomik ve sosyal uyum koordinatörü kuruluş mülga DPT iken IPA II (2014-2021) döneminde mülga Kalkınma Bakanlığı olarak belirlenmiştir. IPA III (2021-2027) döneminde ise bu görev için Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının (SBB) belirlendiği anlaşılmaktadır. Ancak 2011 yılında Kalkınma Bakanlığının da kapatılması ve ekonomik ve sosyal uyumdan sorumlu birimin (BGYUGM) T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü olarak devri sonucunda SBB'de bu konuda bir kapasitenin kalmadığının altı çizilmelidir.

17 Akkahve, D. (2018). s. 94.

18 Devlet Planlama Teşkilatı. (2003). *Ön Ulusal Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 36-141.

19 AB ölçütlerinde programlamaya alınacak projelerin ölçeğinin uygulama süresine uygun; seçim mekanizmasının belirlenmiş ve uygulamaya hazır olması; fizibilite, ÇED, ihale dosyası gibi etütlerinin tamamlanmış, eş finansman mekanizmasının belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle proje havuzunun hazırlığı için 2 ile 3 yıl gerektiğinden Komisyon çok yıllık programlamayı benimsemektedir.

sonu itibarıyla tamamlanan dört BKP uygulanmıştır²⁰. Söz konusu programlar; Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP); TR82, TR83 ve TRA1 Bölgeleri Kalkınma Programı (SKE); TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Bölgeleri Kalkınma Programı (AKKM) ve TR90 Bölgesel Kalkınma Programı (DOKAP) olarak adlandırılmaktadır. DIS altında hibe mekanizması (hibe programı/teklif çağrısı yöntemi) ile hayata geçirilen bu programlar, katılım öncesi mali iş birliği paketinin coğrafi kapsam ve hibe miktarı olarak en önemli dilimini oluşturmuştur. 33 ilde tamamlanan 1.327 projede 181,5 milyon Avro AB hibesinin kullanımı gerçekleşmiştir.

- Sayın Hocam, BKP tasarımında projelerdeki en üst hedef bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması olarak belirlenmişti. Uygulamada birden fazla ili ilgilendiren ve birlikte hareket edilmesini gerektiren küçük ölçekli altyapı yatırımları gerçekleştirildi, sivil toplumu geliştirici faaliyetler yürütüldü, KOBİ'lere destekler verildi. BKP örneğini incelediğim doktora çalışmamda, hibe programlarının politikanın belirlediği hedeflere odaklanmayı güçleştiren yapı gösterdiğini; BKP uygulamalarının bölgesel gelişme paradigmasının vurguladığı yapının dışında aktör bağımlı kalkınma süreci ve merkeze bağımlı yapıyla sonuçlandığını gördüm²¹. BKP sonrası hibe mekanizması uygulamaları bakanlıklar düzeyinde yaygınlaşmış durumdadır²². Kalkınma ajansları, 26 bölgede hibeyle kaynak aktarımı yapmaktadır. Bölgesel politikanın uygulama yöntemi ve araçları açısından sizin değerlendirmenizi almak istiyorum.

- Burada şöyle bir mesele var. Hibeleri yeniden dağıtım mekanizması olarak görmek doğru değil! Şimdi şu konuyu biraz tartışmamızda yarar var: Bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek için ne yapılmalıdır? Nasıl davranılmalı veya davranılmamalıdır? Bölge sorunu bölgelerarası eşitsizlik bağlamında algılandığında iki tür soru sorulabilir. Bu ülkedeki bölgelerarası eşitsizlikler neden doğmaktadır? Bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek için ne yapılmalıdır? Sorun, bölgelerarası

eşitsizlik anlayışından kopararak sadece bir bölgenin geliştirilmesi olarak algılandığında ise: Bu yerellik ya da bölge neden geri kaldı? Bu yerellik ya da bölge neden gelişti? Az gelişmiş bir bölge nasıl geliştirilebilir? Soruları sorulabilir. Burada bir bölgenin tek başına nasıl gelişeceği üzerine odaklanıldığı için bunun üzerine geliştirilecek kuram da buna uygun olarak kurgulanmaktadır. Dolayısıyla buradaki ele alışı bölgesel eşitsizliğe yönelik bir işaret bulunmamakta, tek tek bölgelerin büyümesi öngörüldüğünden sonunda ortaya çıkan eşitsizliğe razı olunması gerekmektedir. Oysa zorluk tam bu noktada ortaya çıkmaktadır.

- Mülga DPT'nin bölgeyi kendi gelişimine bırakmamasının temel nedeni, bu bölgeler arası eşitsizlik problemidir. Bölgeler arası eşitsizlik problemi yeniden dağıtım (*redistribution*) gerektirir ve bu dağıtım, merkezi olarak bir yerden yapıldığı zaman o mekanizma siyasetin elinden alınmış olmaktadır. Ayrıca yeniden dağıtım konusunu siyasetin gündeme getirmesi de yöresel siyasetçiler arası çatışmalar çıkardığı için kolay görünmemektedir. İşte kalkınmada öncelikli yöreler tanımı ve teşvik problemleri bununla ilgili çatışmaları içinde barındırmaktadır. Aslında teşvik sisteminin, oluşturulan endekslerle doğrudan gerçekleştirilen kaynak aktarımı olarak bir bakıma etkili olduğunu görüyoruz. Yeniden dağıtım mekanizmasını sağlamak için biz şu anda ne yapıyoruz? Hibe kaynağı kullanıyoruz. Hibeyle dağıtmak için ancak sınırlı bir kaynak ayrılabilir, ayrıca tek tek projelerin seçimiyle bölgelerarası gelişmişlik farkları problemine yönelik bir etki yaratılamaz.

- Türkiye'de bölge planlama konusunda, kalkınma ajansları ve teşvik sistemi olmak üzere iki ayrı uygulama aracından söz edilebilir. Kalkınma ajansları birinci probleme dönük olarak her bir bölgenin gelişmesi kuramına dayalı iken teşvik sistemi ikinci probleme yönelik olarak eşitliği sağlamak üzere çalıştırılacaktır. Burada esas önemli olan konu, bölgesel politikaya ayrılan kaynağın muhasebesinin

20 2001 programlamasında yer alan GAP Bölgesel Kalkınma Programı, ÖÜKP kapsamında olmakla birlikte DIS dışında Brüksel merkezli yürütülmüştür.

21 Akkahve, D. (2018). s. 207-225.

22 KOSGEB, TÜBİTAK, KÖYDES, BELDES/SUKAP, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, SODES, YADES hibe uygulamaları.

yapılmakta olup olmadığıdır. Söyleşinin başında belirttiğimiz siyasi kararlarla gerçekleştirilen yatırımlar kalemi, güvenlik harcamaları ve teşvik sistemine ayrılan kaynaklar tabii ki bölgeler arası bir yeniden dağıtım sürecine ilişkindir. Ama Türkiye’de bunların muhasebesinin yapılmadığını biliyoruz. Türkiye’de devletin, piyasa mekanizmasının yarattığı eşitsiz büyümeyi düzeltmek için ne tür fedakarlıklar yaptığının değerlendirebilmesi ancak böyle bir muhasebenin yapılması halinde olanaklı hale gelecektir.

- Türkiye’de bölgesel eşitsizliklere yönelik akademik çalışmalar^{23,24} incelendiğinde, Türkiye’de 1963-2003 döneminde ve 2006-2018 arasında Gini katsayılarının azaldığı görülmektedir. Ancak buradaki azalmanın, Doğu ile Batı arasında eşitsizliğin kalktığı anlamı taşımadığı vurgulanmalıdır. İstanbul’un kendi içinde Gini katsayısının arttığı görülmektedir. Örneğin 1987 yılında Doğu Anadolu Bölgesi’nde kişi başına gelir, Türkiye ortalamasının yüzde 40,07’si iken bu oranın, 2001 yılında yüzde 38,07 olduğu ve azaldığı görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde göstergelerin daha iyi durumda olduğu söylenebilir. 2001’de Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kişi başına gelir, Türkiye ortalamasının yüzde 56,5’idir (1987’de bu oran yüzde 60,02). Buna karşılık Ege ve Karadeniz Bölgelerinde bu oranların artmış olduğu görülmektedir. Demek ki, Gini katsayısı düşmesine rağmen bölgesel eşitsizlikte bizim temel sorunumuz olan Doğu ile Batı arasındaki eşitsizlikte artış eğilimi devam etmektedir. Yukarıda sözünü ettiğim mekanizmalar yoluyla bu bölgelere yatırım yapılmakla birlikte mekanizmanın tersine çalıştığı; yapılan yatırıma rağmen aradaki farkın artmakta olduğu görülmektedir.

- Burada esas mesele bizim kuramsal çerçevemizde yer almamakla birlikte Doğu’da Ermenistan’la, Azerbaycan’la, İran ve Irak’la dışilişkilerin geliştirilmesi meselesidir. Bu konular siyasi olarak, planlamanın

tartışma alanının dışında bırakılmakta ve kalkınma probleminin bir parçası haline getirilmemektedir. Plancılar gerçekte çözemedikleri sorunları çözmüş gibi yapmak durumunda kalmaktadır. Tabii bu bilinçli bir aldatma sorunu değildir. Esas mesele eyleme ulaşılamaması ve bir coğrafya kitabı düzeyinde kalınmasıdır.

- *Sayın Hocam, bu konuda yazdığınız makalede, plancıların iç huzursuzluğu yaşamadığına yönelik bir tespit yapıyorsunuz. Bölgesel kalkınmayı dıştan ele alarak gerçekleştirmeye çalışmakla yerelin aktörü olarak yapmaya çalışmak arasındaki taahhüt (commitment) farkını vurguluyorsunuz²⁵.*

- *BKP uygulamalarının bir diğer sonucu Türkiye’de 26 düzey 2 bölgesinde kurulan kalkınma ajansları yapılanmasıdır. BKP uygulamalarında mülga DPT’nin taşra teşkilatının bulunmaması nedeniyle programların bölgelerdeki yönetim yapısı için Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat İl Özel İdarelerinin katılımıyla 1997 yılında kurulmuş olan Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliğinden esinlenen model kullanılmıştır. 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu kapsamında, programların uygulanacağı İBB düzey 2 bölgelerinde illerin kalkınma amaçlı olarak bir araya gelmesiyle hizmet birlikleri (kalkınma birliği) kurulmuş ve bu birlikler içinde program uygulama birimleri oluşturulmuştur. Dışarıdan gelen bir kaynağın katalizör görevi gördüğü bu uygulamanın, mahalli idarelerin ilk defa birbirleriyle müzakere yürüttüğü, bir arada masaya oturduğu önemli bir deneyim olduğu söylenebilir.*

❖ *Bölgesel politikanın yeni aktörleri ve planlamanın değişen kurumsal yapısı*

- *Sayın Hocam, 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’nin yönetim yapısında ve planlama kurgusunda önemli değişimlerin yaşandığı, planlamayla ilişkili rollerin yeniden tanımlandığı ve değiştiği görülmektedir. Bu değişim bölgesel politika ve planlama alanında devrim niteliği taşımaktadır. “5449 sayılı Kalkınma*

23 Dağdemir, Ö. ve Acaroğlu, H. (2011). Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımının İller Düzeyinde Analizi: 1990-2006. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 39-56.

24 Filiztekin, A. ve Çelik, M.A. (2010). Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği. *Megaron*, 5 (3), 116-127.

25 Tekeli, İ. (2004a). Bir Bölge Plancısının Çözmeye Çalıştığı Sorunun Büyüklüğü Karşısında Yaşadığı İç Huzursuzlukları. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu (KEAS) Bildiri Kitabı*, Cilt II, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı ve Pamukkale Üniversitesi Yayını, 244-262.

*Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*²⁶ çerçevesinde faaliyet göstermekte olan kalkınma ajansları ilk olarak 2006 yılında İzmir ve Adana'da (İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları) kurulmuştur. 2008 yılında sekiz; 2009 yılında on altı ajansın kurulmasıyla birlikte İstatistikî Bölge Birimleri 26 Düzey 2 bölgesinin tümünde kalkınma ajansları faaliyete geçmiştir. Saygıdeğer Hocam, kalkınma ajanslarını bölge planlarının eyleme geçirilmesi konusunda bir fırsat olarak görebilir miyiz?

- Kalkınma ajansları kurulurken benim görüşüm merkezden kontrol edilmemesi yönündeydi. Kendi oluşumuyla ortaya çıkan desantralize bir yapı olduğu zaman anlamlıydı ve o yerelliği üretebilirdi. Kalkınma ajanslarının ilk nesil bölge planlarını ODTÜ'de incelemiştik. Bu yapılanmanın sonucu olarak birbirinin aynısı planların ortaya çıktığını görmüştük. Bunun nedeni yerelin bilgisiyle çalışılmaması, genel ekonomi kuramına dayandırılmasıdır. Nomotetik olarak üretilen genel ekonomi kuramı her yerde dolayısıyla her bölgede her zaman geçerli olduğu için bu sonuç alınmıştır. Böyle olunca eğer yerelinin bilgisi yoksa bölge planı yapmanın anlamı kalmıyor. Bu nedenle ben o dönemde tarihi coğrafya bilgisi, idiografik bilgi kullanılması yönünde dikkat çekmeye çalışmışım²⁷, ancak idiografik bilgi kavramına sahip olunmadığından, yerelin gelişmesinin tarihi coğrafyası yazılmadığı için bunun başarılmadığını görüyorum. Temeldeki mesele, bizim bölge planlama problemini çözemememizin nedenlerinden biri de, güvenlik probleminde bunu ayıramamamızdır. Güvenlik kaygısı çok yüksek olunca, çözümlerin desantralize bir şekilde ele alınmasından kaçınılmakta, merkezden yönetilmeye çalışılmaktadır. Merkezin oradaki denetimini arttırmaya dönük bir ele alış ise

yerelde yeni bir dinamik yaratmıyor. Oysa oradaki insanların yaratıcı davranışının önünü açmak gerekiyor, bu da farklı bir durum.

- Burada bir bölgesel gelişme havası, bir iddia üretmek gerekmektedir. Bu konuda temelde bir aktör inşası problemi olan *asamblaj (assemblage) kuramına*²⁸ başvurulabileceğini düşünüyorum. Biz bölge planı olarak yeni bir aktör inşa etmiyor, var olan aktörlere teslim oluyoruz. Oysa bir anlamda asamblaj kuramındaki gibi aktörün çok yönlü olarak yeniden inşası gerekiyor. Böyle düşünmeye başlayınca heterojen, somut (*tangible*) ve somut olmayan (*intangible*) öğeler, nesnelere, kimi zaman bir kurum ve gövdeler bir araya getirilerek yeni yerel bir *kompozit aktör* keşfedilmektedir. İşte o aktör, eylemi yarattığı zaman oranın eylemi oluyor. Onun için asamblaj kuramını bölge planlarının bu gözle yeniden düşünmesi gerekiyor.

- Türkiye'de Mayıs 2011 tarihinden Kasım 2011 tarihine kadar geçen sürede 6223 sayılı Yetki Kanunu'na göre çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile bölgesel politikanın yönetim sistemini de etkileyen kamu yönetiminde çok önemli değişiklikler yapıldığı ve kamu hizmetlerinin bakanlıklar arasındaki dağılımının yeniden belirlendiği görülmektedir. Bu altı aylık sürede otuz beş adet KHK ile yeni bakanlıklar kurulmuş, bazı kurumların ve bakanlıkların kuruluş kanunlarında önemli değişiklikler yapılmış; bazı kurumlar ve yapılar birleştirilmiş veya lağvedilmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarının bağlılık ve ilgileri yeniden düzenlenerek Başbakanlığa bağlı kurum ve kuruluşların sayısı azaltılmıştır. Bir kısım kurumlar ise bakanlıkların ana hizmet birimleri haline dönüştürülmüştür. Bu KHK'lar mekansal planlama konusunda getirdikleri değişikliklerle de özel öneme sahiptir.

26 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun'un Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla yürütmesinin durdurulması ve iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne açılan dava, Anayasa Mahkemesi'nin 30.11.2007 tarihli kararıyla sonuçlandırılmıştır. Söz konusu karar, 23.02.2008 tarih ve 26796 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

27 Tekeli, İ. (2013). Türkiye'de Bölge Planlamanın Öyküsü ve Beşeri Coğrafya ile İlişkisi Üzerine. *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1 (1), 39-50.

28 Tekeli, İ. (2023). Günümüzün Çok Ölçekli, Çok İşlevli, Çok Paradigmali Bilim Dünyasında, Planlama Süreçlerini Tasarlamak. *GRID Mimarlık, Planlama ve Tasarım Dergisi*, 6 (Özel Sayı), 1-18.

- Bu kapsamda ülkemizin planlı kalkınma tarihinin en önemli kurumlarından olan hiyerarşik ve kapsamlı planlamanın 'göstergesi' niteliğindeki DPT, Kalkınma Bakanlığına dönüştürülmüştür. Diğer taraftan 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi²⁹ ile Kalkınma Bakanlığı da lağvedilmiş, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı kurulmuş; DPT'nin içindeki BGYUGM, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü adıyla T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlanmıştır. Böylece politika ve uygulama araçlarının ayrıştırıldığı, planlama ve ekonomi yönetimi ilişkisinin zayıfladığı görülmektedir. Bölgesel düzeyde merkezin yetki genişliğini artıracak şekilde merkezin dikey uzantısı olarak bölge kalkınma idareleri oluşturulmuştur.

- Bu süreç sizin deyiminizle aktör ontolojisinde ne gibi değişiklikler yarattı? Siz eşgüdümün değil taahhütlerin masaya konduğu bir müzakere biçiminden bahsediyorsunuz, sizin yorumunuzla "hayal kırıklığı üretmeyen planlama" nasıl olmalı? Bölgesel politika nasıl yönetilmeli?

- Bu kadar deneyden sonra artık hangi şeyin hayal kırıklığı yaratacağını biliyoruz. Ama bizim yönetim alışkanlıklarımız, buna el vermiyor. Ben şu dakikada kalkınma ajanslarına yerinde sürekliliği olan yapısı, nitelikli insan kaynağı ile önemli bir potansiyel olarak bakıyorum. Benim yeni açık plan önerimdeki temel varsayımlar da böyle bir yerel süreklilik gerektiriyor. Türkiye'de bölgesel problemlerin açık plan olarak ele alınmasında bir hazır altyapıyla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Burada iki tür kuramsal eksik bulunmaktadır: Birincisi, kapalı plandan vazgeçip açık plana geçmek; ikincisi ise coğrafya kitabı gibi plan yapmamak, eyleme dönük bir bölgesel planın yapılması için yeni bir bölgesel gelişme kuramı geliştirmektir. Merkezin rolü, Türkiye'de bölgesel amaçla dağıtılacak kaynağın belirlenmesi olabilir. O

yarışmalı bir şekilde dağıtılabılır ama yapılacak planın niteliğini değiştirmek gerekmektedir. Ülkede bir altyapı oluşmuş durumda; yatırım yapılmış, insanlar bölge meselelerini düşünmüşler ve hayal kırıklıkları yaşamışlar. Onların da hayal kırıklığı olmayan, işe yarayan, bölgesel eğilimin heyecanını bölüşebilen bir dönüşüm yaşaması gerekir diye düşünüyorum. Ancak var olan plan yapma alışkanlıklarının değiştirilmesi gerekli. Bu da o kadar kolay bir şey değil. Bunu, belki onlara dıştan bir şey söylemekten çok onların bu yolu keşfetmelerini sağlayacak bir öz eleştiriye sokulması gerekir diye düşünüyorum. Onlar bu çözüm yolunu kendileri bulmalılar.

❖ *Planlama bir demokrasi problemidir!*

- İkinci mesele, merkezdeki kurumsal yapıyla ilgilidir. Merkezde bölgesel gelişme ulusal stratejisi (BGUS) ile Türkiye mekansal strateji planını (TMSP) üreten, iki farklı bakanlığa bağlı iki grup³⁰ bulunmaktadır. Bu gruplar merkezde yeni karar hiyerarşileri yaratarak işi çözeceklerini öngörmektedirler. Unutulmamalıdır ki en altta bölge planının ne olduğu konusu düşünülmendiğinde, kağıt üstünde üretilen planı uygulayacak hiçbir aktörü yoktur! BGUS'ta olmamakla birlikte TMSP'de dikkat çekmek istediğim önemli bir problem görüyorum: Bu planla temelde arazi kullanımı kararları kontrol edilmek istendiği için planların alt kademelerine inildiği zaman Türkiye'de yapılan her işte merkezdeki bu gruptan izin alınması gerekecektir. Plan kademelenmesinde alt ölçeklerde yer alan kurumlarla, bu plandan etkilenen ve aynı zamanda planı etkileyecek aktörlerle çalışılmadan; merkezde hazırlanacak ve Türkiye ölçeğinde kararları içerecek böyle bir planlama anlayışı ve bu tür bir kontrol uygulaması mümkün değildir. Kapalı planların ilkesi planların kademeli birliğidir. Bu durumda en üst ölçekten en alt ölçeğe doğru

29 "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı 1 No'lu Kararnamesi", 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı T.C. Resmi Gazete, <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710.htm>, (Erişim tarihi: 01.11.2023).

30 T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ve T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü.

inen tek yönlü bir belirleyicilik kabul edilmektedir. Oysa konuya açık planlama aklıyla yaklaşıldığında kademeler arası uyumun ve tutarlılığın kademeler arasında konuşularak belirlenmesi öngörülmektedir. Böylece alt kademelerdeki yaratıcı gelişmelerin dışlanması önlenemez. Bu da ancak merkezdeki iki grubun birbirini ve plandan etkilenecek diğer grupları dikkate alarak, saygı göstererek iş birliğiyle birlikte hareket etmesi ve merkezden kontrolden vazgeçmesiyle mümkün olabilir. O yerelliğin fark yaratan özelliklerine saygı duyulması yoluyla insanları dışlamayan, katılımcı, müzakere edilebilen yaklaşımla o yerelliğin planının üretilebileceğini düşünüyorum. Planlamayı bir demokrasi problemi olarak görüyorum. Benim bu konudaki yazım, 26 ciltlik seride “Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya” adıyla yayımlanmıştır³¹.

- *Saygıdeğer Hocam izninizle söyleşinin son bölümünde açık planlama yaklaşımını konuşmak istiyorum. Yeni kitabınız³² hayırlı olsun. Son dönemde farklı başlıklarda tartışmaya açtığımız açık plan yaklaşımını ortaya koyduğunuz kitabınızın okuyucusuyla buluşması planlama adına sevindirici. Emeğiniz için teşekkür ediyoruz. Bu yaklaşım bir kent planı için öneri olabilir, ama bölge planlama için de aynı bakışa sahip olunabilir diye düşünürsek; yerelin sahiplenmesi, iş birliğiyle hareket edilmesi ve eyleme geçilmesi dedik; adanmışlığın sağlanmasını, yeni aktörlerin keşfedilmesini ve harekete geçirilmesini tartıştık, bütün bunlar galiba açık planın ipuçlarını veriyor.*

- Temelde şöyle açıklayabilirim: 1960’larda kabul edilen rasyonel kapsamlı planlamada ne yapılıyor? Bugün mevcut olan bir yerleşimin 20 yıl sonrası için tahminde bulunuluyor, 20 yıl geçerli olan bir çözüm getiriliyor ve getirilen düzenleme, herkesin uyması gereken bir vatandaşlık görevi olarak tanımlanıyor aslında. “Plan yapıyorsun ve ona uymak da vatandaşlık görevin! Oysa senin bir başka görevin var,

o planın olmasına katılmak!” Katılmaya başlayınca bu açık olmaya başlar: Tek noktadan, tek doğruyla yönlendirilen değil, insanların katılımlarıyla oluşan, ama böyle bir oluşumu esas alan; var olan bir nesneyi inşa etmeyi değil, insanların demokratik katılımlarıyla, oluşacağın önünü açan bir planlamadan söz edilebilir. 20 yılı öngören bir perspektifle hazırlanan kapalı plana yöneltilen en büyük eleştiri belirlediği hakların dondurulmuş olmasıdır. Açık planlamanın en önemli özelliği ise bir müellifin yaptığı donuk bir plan olmayışı; sorumlu bir grubun sürekli ürettiği, değişen ve dönüşen dünyada karşılaşılan farklı tehditler ve farklı fırsatlar karşısında revize edilen, yeni fırsatlara göre yeniden biçimlendirilen, her an üretilen bir plan oluşudur. Bu yaklaşımda planıcı artık masasında rasyonel kararlar veren biri olmaktan çıkmakta; hayatın içinde o yerellikte sürekli ilişki içinde olan, doğan fırsatları ilgili aktörlerden öğrenerek algılayan, tehditlere karşı birlikte hareket eden ve önlem alan aktif birisi durumuna gelmektedir. Bu katılımcı ortamda fırsatçılık olamaz dolayısıyla fırsatçılığın tedavisinin de katılımcılık olduğu söylenilebilir.

- *Sayın Hocam, açık plan modeli farklı bir vatandaş profili gerektirmiyor mu? Problemi doğru tanımlayabilen, farkındalığı yüksek, paylaşımcı ve katılımcı, birlikte hareket etmeye gönüllü bir kişiden bahsetmemiz gerekir diye düşünüyorum.*

- Elbette gerektiriyor, böyle bir yurttaş ontolojisi yoksa, siyaset ben iyiyim sen kötüsün yaklaşımı içinde yapılıyorsa, tabii ki anlamsız olur. Bir toplumdaki yurttaşlar ne kadar toplumun geleceğini düşünme ve geleceğini hayal etme kapasitesine sahipse, içinde bulunduğu komüniteye kendini adanmışsa, iç dayanışma duygusu yüksekse açık plan süreci o kadar başarılı olacaktır.

- *Kıymetli Hocam, bölgesel kalkınma alanında akademik yayıncılığa yeni bir soluk getirmek iddiasıyla*

31 Tekeli, İ. (2009). *Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İlhan Tekeli Toplu Eserler-7.

32 Tekeli, İ. (2023). *Açık Planlamaya Doğru*. Ankara: İdeal Kent Yayınları.

yola çıktığımız Dergimize verdiğiniz destek için çok teşekkür ederiz. Bölgesel Kalkınma Dergisi olarak Cumhuriyet'in 100. yılında yayın hayatına başlamanın gururunu taşıdığımızı belirtmek ve dört bölümlük söyleşi dizisinde, bölge planlama olgusunda yaşanan

değişim ve dönüşümleri sizinle birlikte değerlendirmiş olmaktan duyduğumuz memnuniyeti ifade etmek istiyorum. Tekrar buluşmak umuduyla saygılarımızı sunuyorum.

Prof. Dr. İlhan Tekeli: İnşaat Mühendisi. Şehir ve Bölge Plancısı. Sosyal Bilimci. Kent Bilimci ve Düşünür. (İTÜ-İnşaat Mühendisliği Ana Bilim Dalında Lisans, ODTÜ-Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans, Pennsylvania Üniversitesi-Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans, İTÜ-Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalında Doktora). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Kurucu Başkanı. Yerel Yönetim ve Demokrasi için Dünya Akademisi İcra Heyetinin Kurucu Üyesi. Bilim Akademisi'nin Kurucu Üyesi. İzmir Akdeniz Akademisi Kurucu Onursal Başkanı. 2004-2008

yılları arasında Yüksek Öğretim Kurumu Genel Kurul Üyesi. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Fakültesi Öğretim Üyesi (1970-). İmar ve İskân Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı; Ankara, İstanbul, İzmir ve İzmit belediyelerinde farklı statülerde roller üstlenmiştir. Bilimsel yazıları Tarih Vakfı tarafından 26 cilt halinde yayımlanmıştır. Şehir planlama, bölge planlama, sosyal sistemler, makro-coğrafya, yerel yönetimler, iktisadi politikalar, iktisat tarihi, şehir tarihi, belediye tarihi, eğitim planlaması, bilim felsefesi ve tarih yazıcılığı konularında 660'ı aşkın bilimsel yazı ve bildirisi bulunmaktadır.